

управління численними об'єктами системи органів МВС України. Адже саме методи пізнання як основна, первинна підсистема методології визначають у кінцевому підсумку методи впливу на управлінські відносини, впорядкування взаємодіювання суб'єктів і об'єктів управління. З огляду на означене, поняття методології в органах внутрішніх справ за юридично-управлінською ознакою слід визначити як сукупність засобів, прийомів, способів, використовуваних для пізнання важливих для управлінського процесу явищ соціально-юридичного буття і впливу на управлінські відносини та їх учасників. Звичайно, що в умовах правової, демократичної держави важливу, пріоритетну роль будуть відігравати саме правові форми впливу на свідомість і поведінку працівників органів та підрозділів внутрішніх справ.

Список літератури:

1. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов/Под ред. В.М.Корельского и В.Д.Перевалова. М., 1998. 2. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. К., 1999. 3. Скакун О.Ф., Подберезский Н.К. Теория права и государства: Учебник. Х., 1997. 4. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Х., 1998. 5. Государственная служба: теория и организация. Курс лекций/Ред.кол.: Охотский Е.В., Игнатов В.Г., Литов Б.В. и др. Ростов-на-Дону, 1998. 6. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Х., 1998.

Надійшла до редколегії 17.01.2000

*Н.П. Матюхіна, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
кадрового забезпечення органів внутр. справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ

Нова соціально-економічна, політична та криміногенна ситуація, що склалася у суспільстві, значно ускладнила умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, підвищила ступень професійного ризику. Це, у свою чергу, ще більш загострило проблему безпеки життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ, розробки та застосування системи заходів, спрямованих на збереження їх здоров'я і життя.

Важко усунути фактор небезпеки із професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, враховуючи її спрямованість на охорону правопорядку та боротьбу зі злочинністю, професійний ризик завжди був і є її складовим елементом. У цих умовах особливого значення набуває вивчення та аналіз сукупності причин, що зумовлюють небезпечність правоохоронної діяльності та можливі її наслідки для працівників органів внутрішніх справ і членів їх сімей, а також визначення можливостей суспільства, держави, певних інститутів щодо їх мінімізації, компенсації та корекції.

У теорії та практиці управління персоналом головними причинами трагічних випадків в організаціях визначаються переважно небезпечні умови професійної діяльності та небезпечні дії з боку працівників. Всі ці причини присутні і в практиці органів внутрішніх справ, що підтверджує, зокрема, аналіз висновків за фактами заподіяння тілесних ушкоджень працівникам органів внутрішніх справ та загибелі працівників за два останні роки. Виходячи з цього, всю сукупність можливих заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки працівників, можна умовно розподілити на дві групи: заходи, що спрямовані на скорочення небезпечних умов, і заходи, що спрямовані на скорочення небезпечних дій. Відповідно, механізм запобігання трагічних випадків в органах внутрішніх справ зводиться у своєму загальному вигляді до реалізації цих двох головних напрямків. Розглянемо їх більш детально.

Скорочення небезпечних умов.

Скорочення або при можливості усунення небезпечних умов професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ передбачає аналіз зовнішнього середовища, в якому відбувається ця діяльність, та діагноз внутрішніх проблем організації, пов'язаних із її людськими ресурсами.

Аналіз зовнішнього середовища спрямований на контролювання зовнішніх по відношенню до органів внутрішніх справ чинників, з метою визначення їх можливостей та потенційних небезпек. Отримані результати дають можливість своєчасно реагувати на ті або інші фактори, вносити необхідні корективи в організацію діяльності органів внутрішніх справ, розробляти та впроваджувати заходи запобігання безпеки, загрози, зменшувати їх вплив та наслідки як для організації в цілому, так і для кожного працівника.

Відомо, що коли безпеку неможливо усунути, необхідно зробити все, щоб від неї захиститися або захистити. У зв'язку з цим особливого значення набуває створення надійної системи професійного захисту працівників органів внутрішніх справ, що може розглядатися як один із шляхів мінімізації небезпечних умов їх професійної діяльності. Це комплексна діяльність, яка передбачає вирішення багатьох питань, пов'язаних із забезпеченням професійної захищеності працівників. Це питання економічної, соціально-правової, психологічної, матеріально-технічної, фізичної захищеності працівників тощо.

Кожен-із цих або інших напрямків має свій зміст та механізм реалізації. Так, економічна захищеність передбачає відповідність матеріального забезпечення працівників їх об'єктивним матеріальним та іншим потребам; правова захищеність – відповідність правової та нормативної бази діяльності органів внутрішніх справ умовам та завданням цієї діяльності; соціальна захищеність – відповідність соціального статусу органів внутрішніх справ і соціального статусу працівників значущості тих державних завдань, які вони виконують і таке інше. Але разом з тим, доповнюючи один одно-

го, вони у своїй єдності створюють необхідні передумови для забезпечення особистої безпеки працівника у сфері професійної діяльності.

Проблема безпеки життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ стосується не тільки власне працівників, але й членів їх сімей. Відповідно на них безпосередньо або опосередковано повинна розповсюджуватися і система професійного захисту. У випадках надзвичайних подій, пов'язаних із пораненнями або загибеллю працівників органів внутрішніх справ, члени їх сімей стають прямими об'єктами цієї системи.

Особливого, а часом вирішального значення для створення сприятливих умов професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, забезпечення їх безпеки набуває формування високої культури організації, її іміджу. Саме вони забезпечують позитивне ставлення громадськості до органів внутрішніх справ та їх працівників, діяльності, яку вони виконують, формують репутацію органів внутрішніх справ у суспільстві, сприяють залученню населення до співпраці.

Певні кроки у цьому напрямку вже зроблені, але їх недостатньо, про що, зокрема, свідчать результати опитувань населення стосовно їх ставлення до органів внутрішніх справ, що були проведені у різних регіонах України фахівцями МВС України та вченими Університету внутрішніх справ. Тільки 10% опитаних громадян України, згідно з дослідженнями Центру громадських зв'язків МВС України, проведеного у 1996 р., оцінили роботу органів внутрішніх справ як добру, тоді як 37% визнали її незадовільною і ще 39% задовільною. Критично ставляться громадяни і безпосередньо до працівників органів внутрішніх справ. Низьку оцінку отримали такі якості працівників, як чуйність, культура спілкування, професіоналізм, зовнішній вигляд та деякі інші.

Одним із показників авторитету органів внутрішніх справ у суспільстві і необхідною умовою їх ефективної діяльності є готовність населення співробітничати з ними, прийти у разі необхідності на допомогу. За результатами вже згаданого дослідження 22% опитаних вказали на можливість участі у громадських формуваннях по охороні правопорядку, а більшість (майже 60%) вважають, що сприяти роботі органів внутрішніх справ повинні тільки владні структури. Низьку активність населення у цій сфері підтверджують і результати дослідження «Криміногенна ситуація та взаємозв'язок міліції та населення в м. Харкові», проведеного Університетом внутрішніх справ на початку 1997 р.: тільки 5,5% мешканців м. Харкова бажають брати участь в охороні громадського порядку і 2,3% готові надавати міліції моральну підтримку.

Наведені дані свідчать про необхідність більш активної і цілеспрямованої роботи по впровадженню системи заходів, спрямованих на формування сприятливої громадської думки стосовно діяльності органів внутрішніх справ, підвищення їх авторитету у суспільстві. Це дуже складна і копітка справа, яка стосується різних сторін діяльності органів внутрішніх

справ і де не може бути дрібниць. Безумовно, має значення досконала професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ, майстерне виконання ними своїх професійних обов'язків, пов'язаних із охороною правопорядку та боротьбою зі злочинністю. Разом з тим важливим є й те, якою людиною є працівник органів внутрішніх справ: чи він уважний, терплячий, врівноважений, доброзичливий; як він говорить, чи вміє він розпитувати і вислуховувати людей; яким є його зовнішній вигляд, чи відповідає він вже за своїми зовнішніми характеристиками стереотипу сильної, авторитетної, поважної людини, яка здатна прийти на допомогу, захистити інших і себе.

У системі заходів, спрямованих на створення іміджу організації і одночасно виховання соціального середовища, в якому відбувається діяльність органів внутрішніх справ, важливого значення має різнобічна діяльність по налагоджуванню та вдосконаленню зв'язків із населенням. До дійових інструментів цієї діяльності належать: контакти з представниками засобів масової інформації, публікація на сторінках періодичних видань статей, нарисів, інших матеріалів, що стосуються діяльності органів внутрішніх справ, їх історії, сучасних проблем та труднощів, складності праці правоохоронців, створення документальних та документально-художніх програм на телебаченні та радіо; зустрічі з населенням на робочих місцях та за місцем проживання; участь працівників органів внутрішніх справ у громадській діяльності країни; розробка та впровадження спеціальних програм, що зорієнтовані на роботу з різними верствами населення – підлітками, людьми похилого віку, безпритульними та іншими. На порядку денному гостро стоїть питання відновлення практики народних дружин або пошук та впровадження інших подібних організаційних форм участі населення в охороні правопорядку.

Зрозуміло, що виконання працівниками органів внутрішніх своїх професійних обов'язків у «вихованому» середовищі, в оточенні людей, які розуміють їх завдання, труднощі, проблеми, готові їх підтримувати, а у разі потреби прийти на допомогу, значно підвищує ступінь їх безпеки.

Підсумовуючи, зазначимо, що скорочення небезпечних умов (зовнішній рівень) професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ є, таким чином, багатоступеневим процесом, який реалізується на рівні держави, організації (органів внутрішніх справ), кожного працівника. Обов'язковими елементами цього процесу є аналіз зовнішнього середовища (виявлення стратегічно важливих тенденцій його розвитку, факторів ризику, можливих небезпек) та адаптація до нього за допомогою системи розроблених заходів, в тому числі і тих, що були розглянуті вище. Це постійно діючий процес, який супроводжує кожен наступний етап розвитку суспільства і відповідно органів внутрішніх справ, бо вони є його невід'ємною частиною.

Як вже зазначалося раніше, поряд з аналізом та урахуванням особливостей зовнішнього середовища, значущим з точки зору скорочення небезпечних умов професійної діяльності є діагноз внутрішніх проблем органів внутрішніх справ, пов'язаних з управлінням персоналом, їх впливу на рівень функціонування організації, самоочуття працівників, їх здатність виконувати свої професійні обов'язки. Витоки більшості проблем в організації у кінцевому результаті виявляються саме у людях. Якщо організація має кваліфікованих співробітників та керівників з добре мотивованими цілями, вона здатна повною мірою, без втрат виконувати свої функції. У протилежному випадку недоліки у роботі з кадрами можуть наражати на небезпеку всю діяльність організації, стати причиною негараздів у фізичному та психічному здоров'ї працівників, за певних умов призвести до трагічних випадків.

Однією із найважливіших внутрішніх проблем будь-якої організації, від якої значною мірою залежить ефективне функціонування її, а також кожного із працюючих, є формування оптимального соціально-психологічного клімату у трудовому колективі.

Специфіка правоохоронної діяльності зумовлює необхідність постійної уваги, контролю та регулювання стану соціально-психологічного клімату в органах та підрозділах внутрішніх справ. Існує тісна залежність між дієздатністю органів внутрішніх справ, рівнем особистої безпеки особового складу і станом соціально-психологічного клімату у кожному колективі. Негаразди у останньому безпосередньо відбиваються на зниженні рівня перших двох. Така залежність вимагає від організації ефективної системи соціально-психологічної підтримки особового складу, забезпечення максимально сприятливого для персоналу органів внутрішніх справ соціально-психологічного клімату.

Сприятливий соціально-психологічний клімат створює передумови для високої морально-психологічної стійкості колективу органів внутрішніх справ, яка розглядається як здатність протистояти впливу деструктивних факторів, екстремальних ситуацій при збереженні своїх соціальних функцій. Враховуючи особливості середовища функціонування органів внутрішніх справ, множинність деструктивних факторів, що впливають на них, екстремальні умови праці, цей напрямок управлінської діяльності набуває пріоритетного значення.

У системі заходів, спрямованих на мінімізацію професійного ризику під час виконання працівниками органів внутрішніх справ своїх службових обов'язків, важливе місце займає також аналіз та регулювання умов праці працівників органів внутрішніх справ, відповідна організація їх робочого місця. Під поняттям «робоче місце працівника органів внутрішніх справ» розуміють зону трудової діяльності, яка оснащена необхідними організаційно-технічними засобами, зв'язком, обладнанням та іншими спеціальними приладами для виконання ним своїх обов'язків [1]. Діяльність у цьому напрямку має комплексний характер і передбачає тісну співпрацю

керівників підрозділів та органів внутрішніх справ і фахівців відділів по роботі з персоналом, розробку та впровадження у практику рекомендацій щодо організації професійної діяльності працівників з урахуванням сукупності факторів, що зумовлюють ті або інші умови їх праці.

Як вже зазначалося раніше, однією із головних причин трагічних випадків серед працівників органів внутрішніх справ під час виконання професійних обов'язків є небезпечні дії самих працівників. Саме тому як ще один підхід до забезпечення безпеки персоналу органів внутрішніх справ поряд із скороченням небезпечних умов та їх негативного впливу розглядається скорочення небезпечних дій.

Можна виділити декілька шляхів реалізації цього підходу. Насамперед це правильний професійний відбір та розстановка кадрів. Професійний відбір дає можливість ще до входження людини в організацію відсіяти тих людей, які за сукупністю різних показників будуть не спроможні виконувати певні професійні обов'язки. Спрогнозувати поведінку людини на певному робочому місці можна тільки за допомогою аналізу різних її характеристик (фізичних та розумових здібностей, особистих якостей, уміння приймати рішення, попереднього досвіду, рівня освіти тощо) при використанні сукупності методів (співбесіда, тестування, аналіз автобіографій, аналіз рекомендацій та інші). Надзвичайно важливим на цьому етапі є наявність та використання професіограм тих спеціальностей, що складають ядро органів внутрішніх справ.

Наступний шлях – скорочення небезпечних дій через формування у керівництва почуття відповідальності. Більшість експертів, які займаються питаннями безпеки, приходять до думки, що почуття відповідальності стосовно безпеки повинно починатися із вищого керівництва. Без повного почуття відповідальності у керівників всіх рівнів спроби скоротити небезпечні дії будуть зустрічатися працівниками без великого ентузіазму. Практично це почуття відповідальності проявляється, коли керівництво особисто залучене до дій безпеки: систематично ці питання обговорюються на зборах колективу та на нарадах, ураховуються при плануванні діяльності, програми навчання безпеці діяльності входять до програм підготовки та перепідготовки працівників тощо. Можна повністю погодитися із висловлюванням з цього приводу одного із експертів з питань забезпечення безпеки праці: «Якщо керівник сприймає безпеку серйозно, таким же чином поставляться до неї і його підлеглі» [2].

Ще один шлях у цьому напрямку пов'язаний із використанням засобів наочної пропаганди (наприклад, плакати з різних аспектів забезпечення безпеки та інше). Вони досить активно використовуються у практиці управління безпекою персоналу. З одного боку, звичайно на плакатах акцентується увага на вузлові аспекти тієї або іншої проблеми забезпечення особистої безпеки персоналу і за умов якісного їх оформлення, урахування закономірностей дії наочних засобів, продуманого механізму використання,

постійного оновлення змісту вони можуть стати дійовим засобом скорочення небезпечних дій персоналу (за даними одного із досліджень, їх використання збільшує безпечну поведінку персоналу більш ніж на 20%). З другого боку, при порушенні вищеназваних та інших умов, наочні засоби мають ефект антиреклами: викликають роздратування, а у кращому випадку – їх просто не помічають. Зрозуміло, що наочною пропагандою неможливо замінити всебічні програми безпеки. Вона повинна використовуватися разом з іншими засобами скорочення небезпечних умов та дій і розглядатися як частина загальної програми.

Найбільш дійовим шляхом скорочення небезпечних дій вважається навчання. Виходячи з того, що навчання певною мірою здатне замінити досвід, то навчання безпеки може також скоротити трагічні випадки. Таке навчання є особливо корисним для нових службовців, яких потрібно інструктувати відносно безпечних дій та процедур, попереджати про потенційні небезпеки та розвивати їх схильність до безпеки. Разом з тим помилковою є думка, яка, на жаль, знаходить своє втілення і на практиці, що навчання безпеки важливе тільки на початку професійної діяльності. Це не так. Процес цей повинен мати послідовний, систематичний характер і реалізовуватися протягом всього періоду трудової діяльності працівника.

Головна мета організації навчання безпеки – привчання працівників до виконання норм та правил безпечної поведінки під час виконання професійних обов'язків, вироблення та закріплення необхідних знань, умінь та навичок. Коли та або інша безпечна дія перетворюється у звичку діяти безпечно і набуває властивостей автоматичного виконання, можна вважати, що у процесі навчання досягнуто певного результату. Чим більшу кількість безпечних дій вдається зробити автоматичними, тим більше часу у працівників залишається для оцінки ситуації, прийняття правильного рішення, що, у свою чергу, може зберегти йому здоров'я або навіть життя.

В Україні вже накопичений певний досвід підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій у критичних ситуаціях, забезпечення особистої безпеки, але факти пошкоджень, поранень та загибелі, які мають місце серед особового складу за сучасних умов, свідчать про недоліки у цій діяльності, її недосконалість.

У зв'язку з цим особливо значущою постає проблема підвищення ефективності навчання працівників органів внутрішніх справ стратегії, тактики та прийомів забезпечення особистої безпеки. На сторінках спеціальної літератури для характеристики цього напрямку все частіше застосовують поняття «менеджмент безпеки» за аналогією із зарубіжжям, де це поняття має широкий обіг, у тому числі і у сфері підготовки поліцейських. Важливо зазначити, що навчання працівників органів внутрішніх справ безпечних дій повинно відбуватися у межах загальної їх підготовки, але в той же час як окремий, самостійний напрямок. Розпочинаючись у стінах навчальних закладів (наприклад, це може бути спеціальна навчальна дис-

ципліна «Управління безпекою персоналу») воно потім продовжується у підрозділах та органах внутрішніх справ, конкретизуючись за окремими програмами суто практичної спрямованості. Основними принципами організації цієї діяльності повинні стати послідовність, конкретність, гнучкість, мобільність та практична спрямованість.

Корисним у цій справі може стати досвід зарубіжних країн, де навчання «менеджменту безпеки» стало обов'язковою частиною навчання «поліцейського менеджменту». Пошлемося на досвід США, де розроблюється та впроваджується велика кількість програм та рекомендацій, спрямованих на забезпечення особистої безпеки поліцейських. Це такі програми, як: «Вживання поліцейського при виїзді на місце події»; «Вживання поліцейського під час рейду по вилученню наркотиків»; «Вживання поліцейського під час здійснення затримання»; «Вживання на вулиці» та інші. Здійснюються також програми, що спрямовані на навчання окремих категорій працівників з урахуванням їх специфіки (наприклад, забезпечення особистої безпеки працівників дорожньої поліції), існує і спеціальний курс навчання для жінок – поліцейських. Зміст програм складає розгляд тактики та методів забезпечення особистої безпеки. Всі ці програми є постійним компонентом професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів.

При розробці та впровадженні «навчальних програм виживання поліцейських» головна увага зосереджується на формуванні у поліцейських знань, умінь та навичок індивідуальної професійної поведінки, які спрямовані на забезпечення особистої безпеки у комплексі із здатністю «працювати у команді» (тобто забезпечувати безпеку колег), а також умінь керувати, забезпечуючи максимально можливу безпеку підлеглих. Головними завданнями цих програм у їх найбільш загальному вигляді є: формування у поліцейських професійно-психологічних установлень на забезпечення особистої безпеки та безпеки колег; оволодіння відповідними знаннями; практичне навчання тактики та прийомів забезпечення професійної безпеки; навчання поєднанню тактики та прийомів забезпечення безпеки з тактикою та прийомами вирішення професійних завдань та інші. Зрозуміло, що ці завдання конкретизуються у кожному конкретному випадку.

Прикладом програми універсального характеру є програма «Шлях до виживання». Ця програма розрахована на 40 навчальних годин і передбачає розгляд наступних питань: аналіз причин загибелі або поранень працівників; узагальнений соціально-демографічний та психологічний «портрет» працівника – жертви; умови та фактори, що сприяють забезпеченню особистої безпеки; психологічний «портрет» працівника, який здатний забезпечити оптимальний рівень безпеки; тактика особистих дій та роботи «у команді» по забезпеченню безпеки; комплекс конкретних знань, що характеризують стан людини у ситуаціях небезпеки; конкретні рекомендації – як діяти у межах закону по забезпеченню особистої безпеки та деяких інших.

Обов'язковим елементом програми є практичне відпрацювання тактики та прийомів забезпечення особистої безпеки при вирішенні професійних завдань [3].

При розробці та реалізації програм забезпечення особистої безпеки поліцейських багато уваги приділяється формуванню у співробітників поліції окремих умінь та навичок виживання. Одним із таких умінь є уміння спілкуватися. З точки зору американських фахівців, уміння спілкуватися, проводити опитування, управляти спілкуванням в тих або інших обставинах – це обов'язкові уміння поліцейського, від якості сформованості якого залежить його особиста безпека. Саме тому ці питання обов'язково входять у навчальні програми, що спрямовані на забезпечення безпеки поліцейських у різних ситуаціях.

Не тільки американські фахівці з питань забезпечення особистої безпеки акцентують увагу на значущості цього уміння для поліцейських. Подібна ситуація існує і в інших країнах світу. Так, на думку британських фахівців, безпека поліцейського залежить від низки навичок та умінь. Але в першу чергу, це навички спілкування у конфліктних або у стресових ситуаціях або при конфронтаціях. Навчання цих навичок дозволить поліцейським уникнути використання надмірної сили і тим самим знизити травматизм. Обов'язковим елементом будь-якої програми по тактиці спілкування є вивчення мови рухів тіла та реакцій у відповідь в умовах стресу, що дає можливість поліцейським краще зрозуміти противника та передбачити його дії, а також правильно відреагувати на них, вибравши відповідний прийом. Уміння та навички спілкування відпрацьовуються одночасно з фізичними навичками в умовах, які наближені до реальних. Головна мета тут – забезпечити поліцейському особисту безпеку [1, с.19–20].

Звичайно, уміння та навички спілкування у різних ситуаціях професійної діяльності не єдино важливі для забезпечення особистої безпеки працівників поліції. Це тільки приклад того, як поєднується у цьому процесі суто професійні та соціальні аспекти. Соціальні уміння та навички розглядаються вже не як щось другорядне у підготовці поліцейських, а як важливий елемент їх професіоналізму, від якого значною мірою залежить виконання ними професійних завдань і збереження при цьому власного життя та життя оточуючих. Продуктивність такого підходу не викликає сумнівів.

Вивчення матеріалів, які висвітлюють досвід роботи органів охорони правопорядку зарубіжних країн у напрямку організації забезпечення особистої безпеки працівників, аналіз відповідних навчальних програм та рекомендацій дають можливість визначити умови вдосконалення цієї діяльності в органах внутрішніх справ України. До них належать:

– подолання формального ставлення, насамперед з боку керівників органів та підрозділів, до організації навчання працівників по забезпеченню особистої безпеки, формування в органах внутрішніх справ політики безпечної діяльності;

- активне залучення до цієї діяльності відділів по роботі з персоналом;
- забезпечення безперервності процесу навчання менеджменту безпеки;
- поширення його на всі категорії працівників органів внутрішніх справ, в тому числі і на керівний склад;
- широкий вибір та варіювання форм навчання;
- розробка та впровадження спеціальних навчальних програм, що спрямовані на формування у працівників знань, умінь та навичок, необхідних для забезпечення особистої безпеки, професійно значущих якостей та навчання їх стратегії, тактики та техніки дій у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Боутмен П. Основы обеспечения личной безопасности полицейского // Вопросы борьбы с преступностью за рубежом. Вып. 35. М., 1996. 2. Деслер Г. Управление персоналом. М., 1997. 3. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. М., 1997. 4. Основы управления в ОВД: Учебник / Под ред. А.П. Коренева. М., 1996.

Надійшла до редколегії 10.01.2000

*О.Г. Братель, ад'юнкт
каф. цивільного права НАВСУ*

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

За своїм змістом інститут надзвичайного стану, головними ознаками якого виступають концентрація влади та обмеження основних прав і свобод людини, у своєму розвитку нерозривно пов'язаний з реалізацією на практиці ідей і конструкцій правової держави, які засновані на фундаментальних людських цінностях, як, наприклад, права людини і демократія.

Зрозуміло, що створюючи нормативну базу, яка регулює інститут надзвичайного стану, необхідно враховувати не тільки ті процеси, що відбуваються в державі нині, але й звернутися до історії та проаналізувати еволюцію становлення законодавства про надзвичайні ситуації.

Не можна не визнати, що вивченню ідей концепції надзвичайного стану в державі, їх становленню та розвитку у минулому не приділялось необхідної уваги. Як і будь-які події та процеси суспільного життя, що формувались протягом довгих років, явище надзвичайного стану має свої історичні корені.

Правове регулювання наслідків надзвичайних ситуацій історично здійснювалось шляхом застосування інституту надзвичайного стану, який з самого початку проявив себе як особлива форма диктату, і призначався для придушення політичної активності противників режиму та боротьби з політичною опозицією. Ще під час занепаду Римської республіки (I ст. до н.е.) у критичних ситуаціях Сенат видавав *senatus consultum ultimum* (s.c.u.), який уповноважував вищих магістрів вживати будь-які заходи, в тому числі й надзвичайні, щоб оволодіти ситуацією та зберегти відповідний політичний ре-